

## KE KOMPATIVNÍM SOUVISLOSTEM A METODOLOGII LITERÁRNÍCH DĚJIN V HISTOIRE DE LA LITTÉRATURE TCHÈQUE OD HANUŠE JELÍNKA

Miloš Zelenka



### The comparative context and methodology of literary history in Hanuš Jelínek's *Histoire de la littérature tchèque*

**Abstract:** The paper evaluates the importance of the French-written *Histoire de la littérature tchèque I–III* [The History of Czech Literature] (1930–1935) by Hanuš Jelínek (1878–1944), a leading expert and authority on French–Czech cultural relations. His synthetic work destined for French readers and completed outside the modern methodological context of the 1930s draws on Ernest Denis' concept of Czech literary development as the 'literature of struggle' against the German element, while its composition is inspired by Arne Novák's history written in German, and his expository method follows in the footsteps of his mentor Jaroslav Vlček. Therefore, Jelínek conceives literary development as a continual motion of ideas within an aesthetic form, as a subject-stratified, multi-layered story unified by the central outlook enabling him on the one hand to emphasise the nationally defensive aspect of Czech literature, and, on the other hand, to present it through parallels and illustrative examples within the European perspective. Jelínek's *Histoire*, supplemented with a number of his own translations of Czech authors, is a particular narrative–historical genre – the epitome of the young Czech nation's cultural policy and an archetype of cordial relations between the Czechoslovak and French cultures.

**Keywords:** Hanuš Jelínek – history of Czech literature – Czech–Slovak–French cultural relations – translation of French literature

Hanuš Jelínek (1878–1944) je českým literárním historikům známý jako básník, publicista, překladatel z francouzské literatury a propagátor československo-francouzského přátelství<sup>1</sup>. V této souvislosti se dodnes připomínají jeho esteticky hodnotné adaptace starofrancouzské poezie, přebásněné ukázky středověkých, renesančních a folklorních balad a písní shrnutých ve dvou svazcích *Zpěvy sladké Francie* (1925 a 1930), dále cyklus legend a fabliaux *Starofrancouzské zpěvy milostné i rozmarné* (1936) a s nimi spjata *Povídka o Aucassinovi Nicolettě* (1936). Jelínek však zůstává zapomenut jako politik a tvůrce prvních francouzsky psaných dějin české literatury *Histoire de la littérature tchèque I–3* (1930, 1932 a 1935), v nichž přihlédl i k slovenské literatuře. V našem příspěvku se pokusíme aspoň stručně a kompilačně připomenout některé opomíjené stránky Jelínkových aktivit, které se po roce 1918 ztotožnily s novou, „československou“ kulturní politikou a přispěly ke sblížení Čechů a Slováků s Francouzi.

Jestliže Jelínek popularizoval již od přelomu století české kulturní reálie ve francouzském prostředí, po roce 1918 přirozeně zahrnul do svých textů i slovenský kontext. Jelínek jako básník patřil generačně k družině epigonů Vrchlického, avšak osobitě se dokázal vyrovnat s básnickou modernou konce 19. století. Pod vlivem symbolismu a dekadence se v jeho poezii objevují motivy a tóny smutku, melancholie, erotického okouzlení a milostné deziluze (např. básnická sbírka *Konec karnevalu*, 1902). Jelínkovy rané prózy se rovněž vyznačují impresionisticky snivým lyrismem a silným autobiografickým základem, dále uvolněnou kompo-

zici a syžetem. Umělecky nejvýrazněji se Jelínek projevil jako překladatel inspirovaný poetikou nových -ismů, který překladatelskou školu Vrchlického přiblížil Čapkovu pojetí volného básnického převodu upřednostňujícího před realistickou nápodobou předlohy spíše úsilí o maximální vystižení „ducha“ originálu a jeho výrazových prostředků. Z tohoto myšlenkového ovzduší vyrostla antologie *Ze současné poesie francouzské od symbolismu k dadaismu* (1925), v níž českým čtenářům představil moderní francouzskou lyriku. V Jelínkově bibliografii českých překladů francouzských spisovatelů nalezneme pestré žánrové a autorské rozpětí (Charles Baudelaire, Henri Barbusse, Henry Becque, Stendhal, Marcel Prévost, Alexandre Dumas, Alfred de Musset, Molière, Roger Martin du Gard ad.). K průkopnickým překladům z češtiny do francouzštiny patří soubor *Anthologie de la poésie tchèque* (1930), v níž básnicky převedl do francouzštiny českou lyriku od rukopisných padělků až po Viléma Závadu. Dále např. překlady Karla Hynka Máchy, Františka Xavera Halase (*Staré ženy; Vieilles femmes*, 1936, s Jeanem Pasquierem).

Jelínek se o francouzštinu začal zajímat již na příbramském gymnáziu, kde k jeho spolužákům patřil pozdější básník anarchistických buřičů K. Toman. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy od druhého ročníku 1897 pokračoval ve studiu francouzštiny, které jako stipendista prohloubil opakovanými pobyty na Collège do France a Sorbonně v Paříži, kde se seznámil s francouzskými slavisty, s André Mazonem, Louísem Légerem a Ernestem Denisem, který jej v roce 1910 pozval jako lektora češtiny na několikaměsíční přednáškovy

<sup>1</sup> BAUMAL 1929, s. 113–118. BROUČEK 2000, s. 93–107. FRYŠ 2008, s. 100–121. GALMICHE 2002–2003, s. 65–71. SERVANT 1996, s. 51–62. ZELENKA 2012, s. 159–164.

pobytu na pařížskou univerzitu. Již za prvního pařížského pobytu, kdy na vlastní oči zažil Dreyfusovu aféru a Zolovu vášnivou obranu obviněného francouzského důstojníka, se sblížil s českými výtvarníky trvale žijícími ve Francii, jako byl např. Alfons Mucha či František Kupka. V Paříži osobně poznal i mladého Milana Rastislava Štefánika, který byl „záhadný a nevypočitatelný jako vždy“<sup>2</sup> a jehož slovenština, promísená českou slovní zásobou, působila údajně „bizarním“ dojmem. Později roku 1920 do češtiny přeložil knihu francouzské feministky a publicistky Louisy Weissové *M. R. Štefánik*. Příprava ke kurzům, v nichž se zabýval dějinami české literatury, mu posloužila jako východisko k pozdějším syntetizujícím nástinům. Tyto přednášky příznačně zakončil faktografickým exkurzem do dějin Slováků a přehledem slovenské literatury. V roce 1912 Jelínek tyto přednášky písemně zpracoval do podoby svého prvního náčrtu pod názvem *La Littérature tchèque contemporaine*, do něhož úvod napsal samotný Denis. K českým dějinám zpracovaným od 15. století až po básníky přelomu 19. a 20. století (Petr Bezruč) Jelínek připojil poslední XIII. kap. (s. 328–350), v níž podrobně francouzským studentům načrtl historický osud Slováků, které však etnicky chápal jako součást jednotného československého kmene: podrobně zhodnotil úsilí štúrovské generace o spisovnou slovenštinu; tyto tendence však označil za separatistické, přičemž kořeny tohoto procesu shledával již u Antona Bernoláka na přelomu 18. a 19. století. Svůj přehled uzavřel obrazem slovenského písemnictví po roce 1860, kdy vyzdvihl založení Matice slovenské jako zásadní instituce pro formování slovenského národního vědomí. Jelínkovu literárněhistorickou metodu přesně charakterizoval jeho generační druh a přítel, básník Viktor Dyk, který ve své recenzi zdůraznil, že Jelínek „není ... průkopníkem bojových idejí ... je kritickým eklektikem, který celým svým temperamentem tíhne k harmonickému, a z kultury francouzské odnesl si zálibu ve věcech jasných“.<sup>3</sup> Je zajímavé, že Denis Jelínkovu monografii považoval za „daleko nejlepší ... kterou máme ve Francii o současných Čechách“<sup>4</sup> a v osobním dopise Jelínkovi z 28. 12. 1912 připomněl nebezpečí pražského centralismu, přičemž jej vyzval, aby napsal knihu o Slovensku a maďarském útisku Slováků s tím, že „jeden z podstatných omylů české politiky je, že jest výlučně pražská... Češi až příliš zanedbávají Moravu i Slovensko“.<sup>5</sup>

Již v roce 1908 Jelínek získal doktorát na základě obhajoby disertační práce *Melancholikové*, literárněhistorického souboru esejů, který tematicky čerpal z období senzitivní francouzské romantiky. V pozdější třídílné syntéze *Histoire de la littérature tchèque 1–3*, pravděpodobně ve svém nejvýznamnějším díle, které sice bylo v domácím kontextu hojně publicisticky anotováno, avšak až na výjimky zůstávalo bez hlubší kritické reflexe,<sup>6</sup> Jelínek projevil jako nadaný Vlčkův žák (v letech 1906–1907 totiž absolvoval dva semestry bohemistiky – poznal zde velkou pozitivistickou generaci českých filologů jako Jaroslava Vlčka, Jiřího Polívku, Františka Pastrnka ad.), kompoziční cit pro skloubení české

a francouzské pozitivistické tradice, tj. propojil smysl pro přesnost a logické rozvržení tématu a faktografie s francouzskou schopností narace, stylotvorného úsilí o formu a duchaplnou esejistiku. Jelínek suchopárný literárněhistorický výklad proto oživuje četnými rétorickými figurami: řečnickými otázkami, analogiemi, epitetami a antitezemi a především množstvím komparací, které uvádějí souvislosti českého literárního vývoje se západoevropským, resp. francouzským písemnictvím. „Poučuje, ale neunavuje,“ obdivně konstatuje Arne Novák vyzdvihující schopnost plastické zkratky a vědeckého zjednodušení, které před estetickými analýzami konkrétních textů upřednostňuje didaktické generalizace, v nichž do popředí vystupují literární individuality, splňující obligatorní kritérium „národní osobitosti myšlenkové i tvarové.“<sup>7</sup> Ačkoli Jelínek souhlasí s Vlčkem, že neexistuje myšlenková a žánrová diskontinuita mezi českou literaturou 17. a 18. století, zásadní nedostatek *Dějín* však Novák spatřuje v eliminaci folkloru a tzv. literatury prostonárodní, která specificky participovala na formování ideového charakteru českého baroka.

Jestliže první díl *Dějín* zachytil látku do roku 1850, druhý díl léta 1850–1890, třetí díl, který byl časově vymezen nástupem moderny až po počátek 30. let 20. století, stejně jako předchozí objektivně přihlédl k slovenským realitám. Svůj výklad Jelínek zahajuje prvními „separatistickými“ pokusy Jozefa Ignáce Bajzy a Bernoláka a oceňuje koncepci československé vzájemnosti a Šafaříkovy *Geschichte*. Největší pozornost při tom věnuje jazykovému schizmatu a přináší výstižné portréty hlavních aktérů „rozluky“: Ľudovíta Štúra, Jozefa Miloslava Hurbana a Michala Miloslava Hodži spolu s generačními charakteristikami štúrovské básnické školy. Poté přechází k počátkům realismu, které spojuje s nástupem Svetozára Hurbana Vajanského a Pavla Országha Hviezdoslava. Podrobně je zachycena v žánrovém a tematickém rozvrstvení i slovenská literatura po přelomu století, zejména je vyzdvihnut evropský význam Kraskova pojetí symbolismu. Ačkoli Jelínek v oficiálním čechoslovakistickém duchu chápal slovenskou literaturu jako integrální součást jednotné, vnitřně diferencované české kultury, přesto přispěl i k jejímu většímu rozšíření ve Francii meziválečného období: jednalo se totiž o historicky první, francouzsky psaný přehled slovenské literatury, který vznikl mimo slovanský kontext. Své literárněhistorické dílo Jelínek doplnil souborem článků *Études tchécoslovaques* (1927), v nichž se zabýval česko-francouzskými vztahy. Obdobně připravil stručný nástin francouzského písemnictví *Abrégé de l'histoire de la littérature française* (1927). Jelínkovu zakotvenost ve francouzském kulturním kontextu dokazuje jeho rozsáhlá pozůstalost uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na pražském Strahově. Lze tu nalézt početnou korespondenci s francouzskými literáty, vědci a výtvarníky jako byli např. Antoine Bourdelle, Georges Duhamel, Ernest Denis, Louis Léger, Martin du Gard, Ernest Pichon, Paul Valéry, Charles Vildrac ad.<sup>8</sup>

<sup>2</sup> JELÍNEK 1947, s. 381.

<sup>3</sup> DYK 1912, s. 1–2.

<sup>4</sup> JELÍNEK 1947, s. 451.

<sup>5</sup> JELÍNEK 1947, s. 451.

<sup>6</sup> NOVÁK 1932, s. 9. NOVÁK 1935a, s. 9. NOVÁK 1935b, s. 145–152, 201–216.

<sup>7</sup> NOVÁK 1932, s. 9.

<sup>8</sup> WAGNER 1966.

Srovnáme-li metodologicky Jelínkův raný náčrt *La Littérature tchèque contemporaine* s francouzsky psanými *Dějiny české literatury* z poloviny 30. let, je zřejmé, že jejich autor stál stranou mimo jakýchkoli moderních impulsů meziválečného období, jako byla strukturální estetika, fenomenologie ad. a naopak zůstává v bezpečném podloží pozitivismu a kulturních dějin, pouze tematicky rozšiřuje své extenze české literatury, které pod vlivem Nováka, jehož systematicky překládá do francouzštiny, obohacuje o psychologické charakteristiky a komparativní souvislosti. Francouzský bohemista Xavier Galmiche přesvědčivě doložil, že vzájemný, přátelský a uctivý vztah mezi oběma badateli nebyl bez problémů.<sup>9</sup> Duchovědně orientovaný Novák, pracující v 30. letech nad novým vydáním *Přehledných dějin literatury české* (1936), postupně ve svých recenzích a hodnoceních svého kolegy vyslovoval kritické výhrady k nacionální a militantně obranné interpretaci české literatury, na kterou měl Jelínek ve francouzském kulturním kontextu výhradní monopol.<sup>10</sup> Novák stejně jako Jelínek měl ambice stát se zprostředkovatelem českých hodnot v cizině, podaných ovšem nikoli propagačně a informativně, ale z hlediska obecně respektovaných estetických impulsů. Jelínek ve svém článku *Le génie de la littérature tchèque*,<sup>11</sup> otištěném v *Revue de française de Prague*, orgánu Francouzského institutu v Praze, podle Galmiche rozdílně chápal civilizační příslušnost české kultury a relativizoval otázku, zda snahu o její světovost spojovat výlučně s příslušností ke slovanství. Lze tu doplnit, že Novák – v té době již sympatizant a posléze člen Pražského lingvistického kroužku – byl ovlivněn Jakobsonovou „teorií mostu“, která vyjadřovala představu českých zemí jako geografické a ideové křižovatky rozmanitých uměleckých vlivů mezi Západem a Východem. Myšlenka kulturní syntézy odpovídala programu Pražského lingvistického kroužku, který tvořivou transformaci cizího podnětu a jeho modifikaci recipujícím prostředím hodnotil nikoli jako projev epigonské závislosti, ale jako funční doplňování vývojových mezer.<sup>12</sup> I přes tyto výhrady Jelínek, který heuristicky čerpal z Vlčka a Jana Jakubce, z historiků vedle Denise z Josefa Pekaře, Zdeňka Nejedlého, Josefa Šusty ad., ve svém historickém náčrtu českého písemnictví pro cizinu použil periodizační schéma i celkové kompoziční rozložení Novákových *Geschichte der českischen Literatur* (1907), které mu sloužily jako jistý modelový příklad.

V *Histoire de la littérature tchèque 1–3*, práci, která jako by vznikala mimo český vědecký kontext, Jelínek vychází stejně jako v předchozích náčrtech z Denisovy koncepce českého písemnictví jako „literatury zápasu“ s Němci vyjádřenou v monografii *Čechy po Bílé Hoře* (1904) a opakovaně v úvodu do Jelínkových *La Littérature tchèque contemporaine*. Podle Denise česká literatura má didakticko-filologický charakter, akcentující spíše morálku než umění a všelidské ideály: spisovatelé jsou mu „válečníci“, kteří na úkor estetické hodnoty bojují za svůj národ, jejich snaha vyhovět vkusu lidového čtenáře se odráží především v rozmachu historického a vesnického románu; odtud obliba Aloise Jiráska

a Svatopluka Čecha spíše než evropsky rozhleděných Julia Zeyera či Jaroslava Vrchlického. Na rozdíl od Vlčkových *Dějiny české literatury* (1893–1920) Denis odmítá připustit německý vliv na českou kulturu, která se neinspirovala Herderem, ale obecně čerpá z všeevropských zdrojů, stejně jako český protestantismus více vycházel z Husa a Kalvína, méně z Luthera. Česká literatura se vždy opozičně vymezovala vůči německému živlu, který byl přijímán s nedůvěrou a s rozpaky. Jelínek však obdobně jako Vlček chápe literární vývoj jako nepřetržitý pohyb ideí v estetické formě, dějiny jsou proto jakýmsi syžetově rozvětveným příběhem s mnoha liniemi a odbočkami, které sjednocuje základní úhel pohledu: nahlízet na českou literaturu i přes její explicitně a objektivně daný „národní“ charakter z evropské perspektivy jako na součást obecného civilizačního procesu. Jelínek zde důsledně zasazuje literární vývoj do politického a kulturního dění, které v jeho koncepci směřuje výlučně ke konstituování vlastního státu: podle Nováka Jelínek zůstává v zajetí „národního liberalismu“, který „při výkladu zjevů duchových přeřešoval význam státu, politické svéprávnosti, formu veřejného života.“<sup>13</sup> Z tohoto postoje „politického historika“ pramení např. při výkladu dekadentů a symbolistů Jelínkovo úsilí vysvětlit motivy melancholie a životní skepse, celkově existenciální krizi lidského subjektu vnějším společenským tlakem, konkrétně pocity národní nesvobody. Obdobně tvůrčí osobnosti české kultury 20. století se stává nikoli tvořící spisovatel, nýbrž prezident a filozof Tomáš Garrigue Masaryk, okolo něhož se údajně seskupují všechny generace.

Celkově nad vědeckou přesností výrazu a analytičností myšlení u autora vítězí, jak sám konstatuje v pozdějších pamětech *Zahučaly lesy*, „románský svět“, vyznávající „onu šťastnou a lehkou spontánnost tvoření“.<sup>14</sup> Tomu, jak jsme již konstatovali, napomáhají četné subjektivně načrtnuté genetické filiace a typologické analogie s evropským, zejména s francouzským kulturním děním v podobě „oživujících“ příkladů, které bychom mohli i přes jistou konstrukci a náhodnost označit jako motivačně explikační paralely. Např. u Jaroslava Vrchlického a Victora Huga Jelínek zdůrazní spřízněnou hudebnost, kresebnost a slovní architekturu, u českého sociálního románu vliv George Sandové či Honoré de Balzaca a Jana Neruda francouzskému čtenáři překvapivě přiblíží prostřednictvím Alphonse Daudeta. Zřetel k jinonárodnímu čtenáři Jelínka zároveň vede k překladům českých autorů do francouzštiny, z nichž někteří jsou zde přeloženi z češtiny do cizího jazyka poprvé. Na druhou stranu však Jelínek cudně zamlčí český odpor proti francouzskému konverzačnímu dramatu u Františka Věnceslava Jeřábka či Františka Zákrejse nebo obecně odmítání zolovského naturalismu u Elišky Krásnohorské, Františka Schulze, Jana Herbena ad. I celkové rozlišení starší a novodobé literatury Jelínek vede stejně jako ve francouzské literatuře mezi starším osvícenstvím a nástupem moderního romantismu, přičemž tento periodizační mezník s odkazem na francouzský kontext situuje do roku 1815, tj. do doby Vídeňského kongresu a definitivního Napoleonova pádu.

<sup>9</sup> GALMICHE 2002–2003, s. 65–71.

<sup>10</sup> NOVÁK 1911–1912, s. 1205. NOVÁK 1932. NOVÁK 1935a. NOVÁK 1935b, s. 145–152, 201–216.

<sup>11</sup> NOVÁK 1935b, s. 145–152, 201–216.

<sup>12</sup> HERMANN – ZELENKA 2015, s. 17–106.

<sup>13</sup> NOVÁK 1935a, s. 9.

<sup>14</sup> JELÍNEK 1947, s. 210.



Je zajímavé, že do celkového rozsahu i do tematického zaměření *Dějin* se promítly Jelínkovy rodinné osudy: nezvykle mimořádnou pozornost věnuje českému historickému románu a v rámci jeho vývojového kontextu zakladateli tohoto žánru Jiráskovi. Jedná se zřejmě o nejplastičtější literární portrét, oživený biografickými postřehy a subjektivně citovými reflexemi: Jelínek se v něm projevil jako „ctitel a apoštol Jiráskův“,<sup>15</sup> který se intuitivně vyrovnává nejen s velkým spisovatelem, ale i s člověkem citově blízkým.<sup>16</sup> Jelínek totiž uzavřel sňatek v roce 1905 s nejstarší dcerou slavného historického romanopisce Jiráska Boženou (1880–1951), která po svém otci zdělila umělecké, zejména výtvarné nadání a vystudovala malířství na Umělecko-průmyslové škole u slavného prof. Jakuba Schikanedra a soukromě u českého krajináře Antonína Slavička. Božena Jelínková proslula zejména svou figurální kresbou a krajinomalbou a jako malířka ještě před první světovou válkou následovala svého muže do Paříže, kde se seznámila s Otokarem Coubinem (Kubínem). Své práce vystavovala jak ve Francii (Salon des Tuileries), tak v Čechách, kde se roku 1929 stala členkou SVU Mánes.<sup>17</sup> Rodinná korespondence s dcerou Boženou a zetěm Jelínkem, která trvala až do Jiráskovy smrti roku 1930 a která svým rozsahem patří v kontextu spisovatelova díla k nejrozsáhlejším a obsahově nejcennějším souborům, dodnes čeká na své ediční zpracování. Jirásek své dceři Boženě a jejímu manželovi Hanušovi adresoval v letech 1887–1930 celkem 130 bibliografických jednotek, od rodiny dostal v letech 1890–1928 271 dopisů a lístků. Hodnota vzájemné korespondence vyplývá z otevřeně formulovaných politických názorů na dobové dění a také jsou zde zachyceny autorovy názory na české politiky (Edvard Beneš, Masaryk, Bohumír Šmeral, Antonín Macek ad.) a na jeho generační i mladší umělecké kolegy jako byli František Xaver Šalda, Karel Čapek, Zikmund Winter, Karel Václav Rais, Anna Marie Tilschová ad. V korespondenci adresáti vedle osobních záležitostí zajímavě komentují např. události první světové války, autorův podíl na Manifestu českých spisovatelů či jeho politické členství v mladočeské straně, dále zákulisní jednání z Pařížských mírových dohod, vytyčování československo-maďarských hranic, či politickou situaci na Slovensku a proces jeho včleňování do společného československého státu. Jelínek svého tchána informuje o svých překladech, sděluje mu literární novinky z Paříže či intimity ze života francouzských spisovatelů. Humorně, i když reali-

sticky působí Jiráskovy obavy coby starostlivého otce vyslovené v nedatovaném dopisu zřejmě z konce roku 1904, kdy svého přítele, profesora báňské akademie v Příbrami Josefa Theurera privátně žádá o reference na svého budoucího zetě: „O mou nejstarší dceru uchází se p. H. Jelínek, supl. profesor obchodní akademie v Praze. Neznám ho a pochopíte, že za tak vážných okolností rád bych jej seznal. Je rodák příbramský... Vám snad je rodina i dotčený kolega dobře znám. Mějte ohled na otce, který má těžkou starost, a možná-li Vám informujte mne... vše zůstane mezi námi, list Váš ovšem zničím. Prosim, abyste vše měl za věc důvěrnou, a možná-li Vám, brzo mně odpověděl...“<sup>18</sup>

Informační, propagační a adaptační ráz Jelínkových *Dějin* chápaných jako jistá selektivní beletrizace českých slovesných hodnot znamenal logické zúžení heuristické základny: Jelínek v podstatě přebírá prameny a cituje tzv. z druhé ruky, na druhou stranu tato nepůvodnost, která byla autorovi už jeho současníky často vytýkána,<sup>19</sup> je v zásadě obratně korigována jistou manipulativní strategií podřízenou jinonárodním recipientovi. I přes své zásadní výhrady Novák *Dějinám*, které považuje za „dílo vkusné a spolehlivé“, přiznává „solidní základy“<sup>20</sup> dané recepční přístupností, informativní hodnotou a stylotvorným úsilím. Jelínkova schopnost hodnotového výběru, stylizačně přesné zkratky a plastického náčrtu nečekané paralely činí z *Dějin* kompozičním spojením informativního poučení a antologizačních ukázek specifický, narativně-historiografický žánr, který synonymicky ztělesnil kulturní politiku mladého československého státu a který se stal archetypem sblížení české, resp. československé a francouzské kultury. Jelínek neúnavně překládal z obou literatur, psal studie, medailony, příručky, přednášel a věnoval se propagaci. Ačkoli jeho původní tvorba zůstala esteticky a hodnotově spjata se svou dobou, přetrvaly jeho francouzsky psané *Dějiny* a četné básnické adaptace staro-francouzské poezie. Česká a slovenská literární historiografie dodnes postrádá zhodnocení Jelínkových kulturních a politických aktivit spjatých s jeho pařížským pobytem, které by psychologicky objasnily kořeny francouzského slovanofilství a zahraniční orientace mladého československého státu. Jelínkovo dílo by se proto nesporně mělo stát předmětem vědeckého zájmu nejen domácích bohemistů a slovakistů, ale i francouzských slavistů, kteří by v autorově pozůstalosti našli cenné korespondenční celky předních francouzských literátů první poloviny 20. století.

### Seznam použité literatury:

**BAUMAL 1929:** BAUMAL, Francis. M. Hanuš Jelínek et les lettres françaises. *La Revue française de Prague*, roč. VIII, 1929, č. 42, s. 113–118.

**BROUČEK 2000:** BROUČEK, Stanislav. Město Paříž a český intelektuál na zlomu 19. a 20. století (na příkladu Hanuše Jelínka). In: *Cahiers du CEFRES*. n° 18, únor 2000. Slova města.

K vyd. přípr. Zdeněk Uherek, Laurent Balzac-Billaud. Praha: Francouzský institut pro výzkum ve společenských vědách ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2000, s. 93–107.

**DENIS 1904:** DENIS, Ernest. *Čechy po Bílé Hoře I–II*. Praha: Buršík & Kohout, 1904 (2. vyd. Praha: F. Šimáček, 1911).

**DYK 1912:** DYK, Viktor. Francouzská kniha o české literatuře. *Samostatnost*. 1912, roč. 16, č. 90, s. 1–2, 31. 3.

<sup>15</sup> NOVÁK 1935a, s. 9.

<sup>16</sup> Hanuš Jelínek systematicky překládal některá Jiráskova díla do francouzštiny, např. přeložil drama *Otec*. Svému vzoru věnoval i samostatnou monografii – srv. JELÍNEK 1921.

<sup>17</sup> Blíže k její osobě a dílu článek B. Půtové v tomto sborníku (PŮTOVÁ, Barbora. Česká malířka Božena Jelínková–Jirásková: život a dílo na okraji mužského světa), s. 51–58

<sup>18</sup> VORLÍČKOVÁ 1998, s. 100.

<sup>19</sup> NOVÁK 1935b, s. 145–152, 201–216.

<sup>20</sup> NOVÁK 1932, s. 9.

- FRYŠ 2008:** FRYŠ, Josef. Hanuš Jelínek. In: *Dvanáct osudů čtyř století*. Příbram: vlastním nákladem, 2008, s. 100–121.
- GALMICHE 2001:** GALMICHE, Xavier. Jak „Češi bojovali s negativními rysy svého charakteru“ aneb Recepte českého expresionismu ve Francii a příklad Hanuše Jelínka. In: *Česká literatura na konci tisíciletí I. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001, s. 325–334.
- GALMICHE 2002–2003:** GALMICHE, Xavier. „Třicetiletá kampaň zahraniční ve službách české literatury.“ Hanuš Jelínek očima A. Nováka. In: *Arne Novák, literární historik a kritik. Red. Jiří Kudrnáč, Zuzana Urválková. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity V, Řada literárněvědná bohemistická*, roč. 51–52, 2002–2003, č. 5–6, s. 65–71.
- HERMANN – ZELENKA 2015:** ZELENKA, Miloš – HERMANN, Tomáš. Válečný spis Romana Jakobsona. Mezi strukturální lingvistikou, slavistikou a politizující ideologií. In: *Roman Jakobson: Moudrost starých Čechů. Komentovaná edice s navazující exilovou polemikou*. Praha – Červený Kostelec: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. – nakladatelství Pavel Mervart, 2015, s. 17–106.
- HORSKÁ 1996:** HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha: Lidové noviny, 1996.
- JELÍNEK 1912:** JELÍNEK, Hanuš. *La Littérature tchèque contemporaine*. Paris: Mercure de France, 1912.
- JELÍNEK 1921:** JELÍNEK, Hanuš. *Alois Jirásek*. Praha: nakladatelství F. Topič, 1921.
- JELÍNEK 1930:** JELÍNEK, Hanuš. *Histoire de la littérature tchèque. Des origines à 1850*. Paris: Éditions du Sagittaire, 1930.
- JELÍNEK 1932:** JELÍNEK, Hanuš. *Histoire de la littérature tchèque. De 1850 à 1890*. Paris: Éditions du Sagittaire, 1932.
- JELÍNEK 1935:** JELÍNEK, Hanuš. *Histoire de la littérature tchèque. De 1890 à nos jours*. Paris: Éditions du Sagittaire, 1935.
- JELÍNEK 1947:** JELÍNEK, Hanuš. *Zahučaly lesy. Kniha vzpomínek*. Praha: nakladatelství F. Borový, 1947.
- LANTOVÁ 1993:** LANTOVÁ, Ludmila. Hanuš Jelínek. In: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/I. H – J*. Forst, Vladimír (ed.). Praha: Academia, 1993, s. 490–493 (podepsáno Il.).
- NOVÁK 1907:** NOVÁK, Arne. *Geschichte der českischen litteratur*. Lipsko: CF Amelang, 1907 (2. vyd. 1913).
- NOVÁK 1911–1912:** NOVÁK, Arne. La Littérature tchèque contemporaine. *Das literarische Echo*. 1911–1912, roč. 14, s. 1205 (nepodepsáno).
- NOVÁK 1932:** NOVÁK, Arne. Francouzské dějiny české literatury. *Lidové noviny*. 1932, roč. 40, č. 209, 24. 4., s. 9.
- NOVÁK 1935a:** NOVÁK, Arne. Francouzské dějiny české literatury. *Lidové noviny*. 1935, roč. 43, č. 191, 14. 4., s. 9.
- NOVÁK 1935b:** NOVÁK, Arne. Le génie de la littérature tchèque. *La Revue française de Prague*. 1935, roč. 14, s. 145–152, 201–216.
- NOVÁK 1938:** NOVÁK, Arne. Hanuš Jelínek šedesátníkem. *Lidové noviny*. 1938, roč. 46, č. 442, 3. 9., s. 7.
- PRAŽÁK 1912:** PRAŽÁK, Albert. H. Jelínek: La Littérature tchèque contemporaine. *Listy filologické*. 1912, roč. 39, s. 301–309.
- PRAŽÁK 1928:** PRAŽÁK, Albert. H. Jelínek: Études tchécoslovaques. *Naše věda*, 1928, roč. 9, č. 8–10, s. 177–178.
- SERVANT 1996:** SERVANT, Catherine. Mezi Francií a Čechy (především k pozornosti věnované české literatuře do roku 1918). In: *Světová literárněvědná bohemistika I. Historie a současný stav. Materiály z 1. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996, s. 51–62.
- SIBLÍK 1928:** SIBLÍK, Emanuel. Padesátiny Hanuše Jelínka. *Rozpravy Aventina*. 1928, roč. 4, č. 5, s. 47.
- ŠIMEK 1934–1935:** ŠIMEK, Otakar. *Lumír*. 1934–1935, roč. 61, s. 407.
- VORLÍČKOVÁ 1998:** VORLÍČKOVÁ, Marie. Tou cestou jsem šel. Nástin životopisu Aloise Jiráska. In: *Sborník Společnosti Aloise Jiráska III*. Maňáková, Marcela – Mikulášek, Alexej (eds.). Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998, s. 5–209.
- WAGNER 1966:** WAGNER, Jan. *Hanuš Jelínek 1878–1944*. [Ed. inv. č. 148]. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, 1966.
- ZELENKA 2012:** ZELENKA, Miloš. Hanuš Jelínek jako literární historik a propagátor české a slovenské kultury ve francouzském kontextu. In: *Viator Pilsnensis neboli Plzeňský poutník. Literárnímu vědci Viktoru Viktorovi k sedmdesátinám*. Bok, Václav – Fiala, Jiří – Chýlová, Helena (eds.). Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2012, s. 159–164.

### À propos du contexte comparatif et de la méthodologie de l'histoire littéraire dans l'*Histoire de la littérature tchèque* de Hanuš Jelínek

Le présent article est consacré à l'importance de l'*Histoire de la littérature tchèque* en trois volumes (1930–1935) publiée en français par Hanuš Jelínek (1878–1944), l'un des principaux connaisseurs et promoteurs des relations culturelles franco-tchèques. Dans cet ouvrage de synthèse, destiné aux lecteurs français et né en dehors du contexte méthodologique moderne des années 1930, Jelínek se fonde sur la conception d'Ernest Denis, qui considère l'histoire de la littérature tchèque comme celle d'une « littérature de combat » contre l'élément allemand. Pour la structure de son ouvrage, Jelínek s'inspire de l'histoire de la littérature d'Arne Novák, écrite en allemand, et du mode d'interprétation de son professeur Jaroslav Vlček. De la sorte, Hanuš Jelínek conçoit l'évolu-

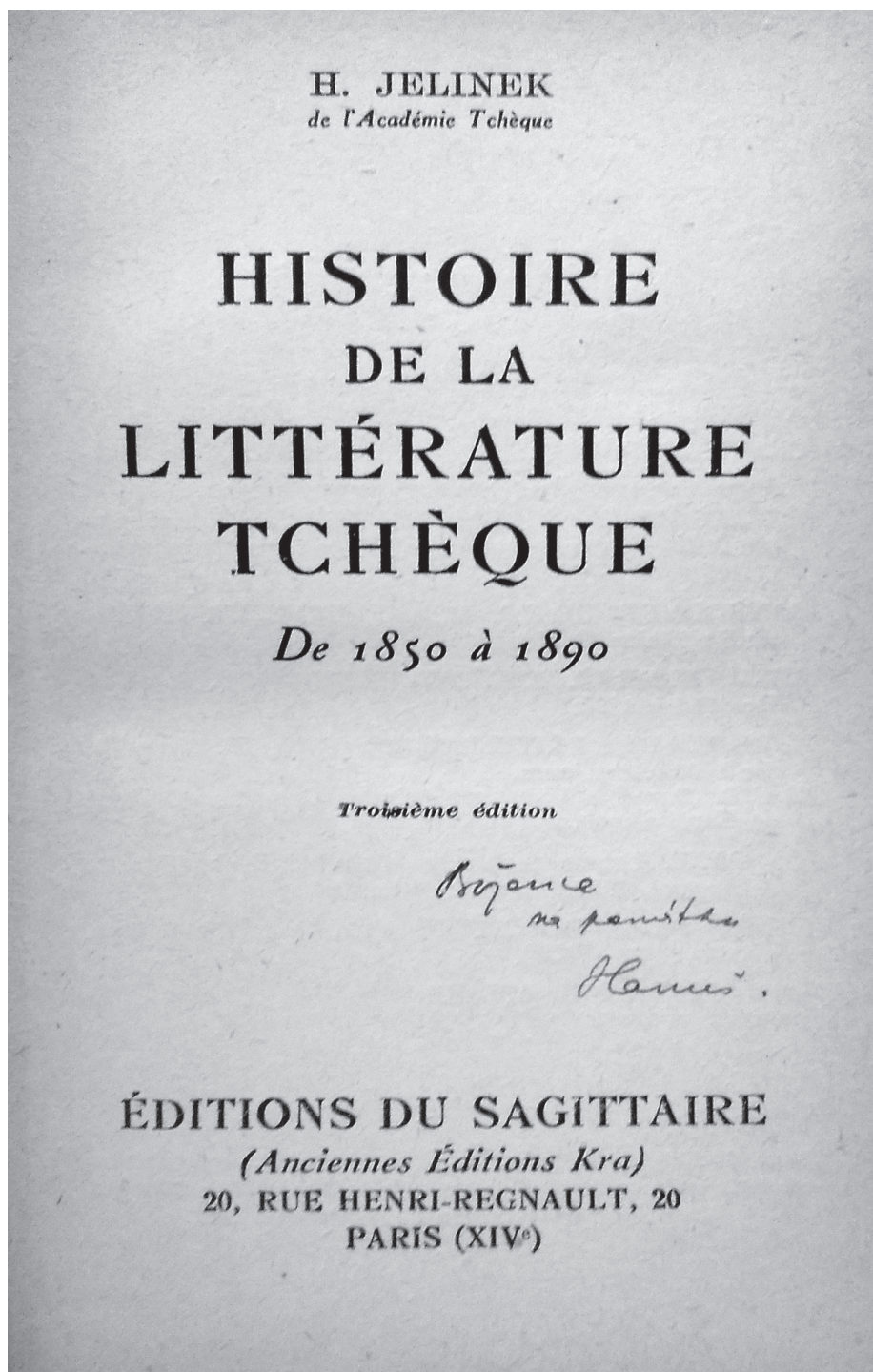
tion de la littérature comme un mouvement continu d'idées sous une forme esthétique, comme une histoire stratifiée aux intrigues multiples unies par une vision principale. Une telle vision consiste, d'une part, à souligner le caractère national et défensif de la littérature tchèque, d'autre part, à considérer celle-ci dans une perspective européenne, par le biais de parallèles et d'exemples illustratifs.

Les principes de promotion et d'adaptation suivis par Jelínek ont restreint la base heuristique de son ouvrage – une restriction cependant relativisée par la nécessité d'employer des raccourcis pour toucher un lectorat étranger. La combinaison des traditions positivistes tchèque et française se reflète tant dans l'organisation rigoureuse et logique de la matière qu'à travers les efforts stylistiques prodigués dans la forme et l'esprit. Quant à la littérature slovaque, Jelínek la comprend, conformément à la conception tchécoslovaquiste

officielle, comme partie intégrante d'une culture tchèque (tchécoslovaque) unique, intérieurement différenciée.

L'*Histoire de la littérature tchèque*, que son auteur a complétée de nombreux extraits d'œuvres tchèques traduits par

lui-même, relève d'un genre spécifique, à la fois narratif et historiographique, qui est devenu l'expression de la politique culturelle du jeune État tchécoslovaque, et un archétype du rapprochement des cultures tchécoslovaque et française.



JELÍNEK, Hanuš. Histoire de la littérature tchèque. De 1890 à nos jours. Paris: Éditions du Sagittaire, 1933 (z Jelínkovy knihovny, sign. II G 474). Dedicace manželce Boženě Jelínkové-Jiráskové